

Tihana Pupovac
Nevena Škrbić Alempijević

PRISTUP SOCIJALISTIČKIM SPOMENICIMA DANAS

(Uvod u tematski blok) (Prijevod)

Kako razmišljati o opsežnom i bogatom spomeničkom naslijeđu socijalizma? Treba li brojne spomenike razasute po bivšim socijalističkim zemljama smatrati umjetničkim djelima i objašnjavati ih pomoću estetike ili kanonske periodizacije unutar povijesti umjetnosti? Ako je tako, kako započeti s periodizacijom? Možemo li opravdano stvoriti podjelu između socijalističkog “Istoka” i nesocijalističkog “Zapada”? Koje su posljedice takve podjele te, nadalje, gdje nalazimo njezine ideološke i političke korijene? Postoji li to što zovemo socijalističkom umjetnošću ili socijalističkim modernizmom? Ako postoji, koji su joj uvjeti i kako se manifestira? Ili bismo, s druge strane, o tim spomenicima trebali razmišljati unutar cijele umjetničke produkcije 20. stoljeća? Upadamo li tada u zamku zanemarivanja jedinstvenosti tih djela? Jesmo li u pravu kada kažemo da je ono što je bilo jedinstveno za socijalizam njegova kulturna i umjetnička produkcija (a ne njegova emancipatorska i transformativna politika)?

Smatramo da bismo se trebali odmaknuti od gledanja na te spomenike samo kao na umjetnička djela te im pristupiti iz antropološke perspektive koja naglašava narative i društvene prakse raznovrsnih subjekata organiziranih oko spomenika i s njima. U tom slučaju, umjesto da se pitamo o intrinzičnom značenju predstavljenom u stilu spomenika ili formi, usredotočujemo se na raznovrsna značenja koja ti spomenici dobivaju u specifičnim interakcijama s pojedincima i skupinama u različitim političkim, ekonomskim i društvenim kontekstima. Međutim, takva pozicija otvara dodatna pitanja: kakav uvid dobivamo kada započnemo to mukotrpno putovanje razotkrivanja etnografije nekog lokaliteta? Postoji li opasnost da ćemo previdjeti nesvjesne i skrivene, ali još uvijek strukturne temelje iza pamćenja ljudi, njihovih uvjerenja i motivacija, koncentrirajući se na subjektivne svakodnevne impresije i sjećanja pojedinaca? Ne upadamo li tada, u krajnjem slučaju, ponovno u zamku depolitizacije kroz kulturalizaciju?

U posljednjih nekoliko godina, znanstvenici iz raznih disciplina i diljem svijeta, dok su istraživali socijalističke spomenike, pozabavili su se nekim od tih pitanja. Ovaj broj časopisa *Studia ethnologica Croatica* doprinosi tim raspravama tematskim blokom *Socijalistički spomenici i modernizam* koji su odabrale gostujuće urednice Nevena Škrbić Alempijević i Tihana Pupovac. Tematski blok posvećen je prvotno spisima s međunarodnog simpozija *Socijalistički spomenici i modernizam* koji se održao u Multimedijalnom institutu u Zagrebu u studenome 2015. godine. Simpozij je bio dio međunarodnog projekta *Heroes We Love*, u suradnji s Umjetničkom galerijom Maribor. Hrvatski partner BLOK, zajedno s Lanom Lovrenčić i Tihanom Pupovac, bio je zadužen za organizaciju simpozija kao jedne od aktivnosti projekta. Dvodnevni simpozij okupio je jedanaest sudionika te je održano deset prezentacija koje su se, u smislu disciplinarnih pristupa, kretale od

filozofije do arhitekture, od etnologije do društvene kritike, i obuhvaćale su teme i studije od istočne i jugoistočne Europe do Velike Britanije i SAD-a. Program je bio podijeljen na tri tematska bloka. Na prvom panelu analizirane su različite figure modernizma ili one koje su povezane s modernizmom danas, posebice one heroja, partizana i radnika. Drugi panel, nazvan *Normalizacija socijalizma*, bio je posvećen revizionističkim trendovima oko socijalizma i socijalističkog naslijeđa danas. Na trećem panelu, nazvanom *Prostori postsocijalizma*, dan je uvid u transformacije spomeničkih lokaliteta socijalizma kojima svjedočimo danas. Simpozij je zaključen glavnim predavanjem čija je tema bila kritika diskursa modernizacije u studijama socijalizma.

U ovom broju jest šest radova s konferencije, uz dva dodatna pozvana rada u kojima se autori bave spomeničkim naslijeđem socijalizma iz postsocijalističke perspektive.

Broj počinje tekstem Rachel Aumiller *Antigone's Stance Amongst Slovenia's Undead*. Aumiller reinterpreтира Smoleovu kritiku nošenja socijalističkog režima sa smrću kolaboracionista u njegovoj adaptaciji Antigone. Aumiller u analizi razmatra što nam ta kritika nudi iz perspektive postsocijalizma i revizionističkih rehabilitacija fašističkog režima.

Katja Hrobat Virloget i Neža Čebren Lipovac napisale su članak *Heroes We Love? Monuments To The National Liberation Movement in Istria Between Memories, Care, and Collective Silence* u kojem uokviruju svoju analizu u istu državnu politiku sjećanja i zaborava, ali iz drugačijeg kuta. Autorice se usredotočuju na tenzije među različitim mnemoničkim sustavima, između pojedinačnih i kolektivnih prizivanja prošlosti Drugoga svjetskog rata, te između službene tišine oko spomenika i potrebe ljudi za sjećanjem.

Slična prostorna dinamika između materijalizacije sjećanja i namjerne kolektivne amnezije proučava se u tekstu *Cultures of Memory, Landscapes of Forgetting: the Case Study of the Partisan Memorial Cemetery in Mostar* koji su napisale Kristina Ilić i Nevena Škrbić Alempijević. Autorice se bave sljedećim pitanjem: što se događa sa spomeničkim lokalitetom kada prošlost koju obilježava u trenutnom političkom poretku više nije aktualna i poželjna?

U tekstu *Modernization Discourse and Its Discontents* Milan Rakita daje nam uvjerljivu kritiku prevalencije diskursa moderniteta u novijim interpretacijama socijalizma. Autor se pita prati li taj diskurs općenitiji antikomunistički revizionizam te koje druge mogućnosti imamo u prisvajanju naše socijalističke prošlosti.

Revizionistički trendovi jesu i u središtu teksta *Burdensome Past: Challenging The Socialist Heritage In Macedonia* Gorana Janeva. U svojoj analizi preoblikovanja urbanističkog krajolika Skopja, Janev nas podsjeća da trebamo sagledati te promjene ne samo iz kulturne perspektive nego i u odnosu na ekonomiju, jer bavimo se reapropriacijom ili primitivnom akumulacijom zemlje/posjeda. Autor tako prebacuje analizu s perspektive kulturne kritike postsocijalizma na kritiku kapitalističke transformacije ostataka socijalizma.

Aneta Vasileva i Emilia Kaleva prate transformacije socijalističkih spomeničkih lokaliteta u članku naslovljenom *Recharging Socialism: Bulgarian Socialist Monuments In 21st Century*. Uspoređujući svakodnevne prakse na lokalitetima kako bi uspostavile procedure

i revizije, i reakcije umjetničkog svijeta i nevladinih organizacija oko nemara države, razjasnile su raznovrsna nova značenja i uporabe koje se danas daju socijalističkim spomenicima u Bugarskoj.

Romeo Kodra u tekstu *Architectural Monumentalism In Transitional Albania* istražuje modernističke tradicije u urbanističkom razvoju centra Tirane. Sagledavajući modernizam u bliskom odnosu s problemom državne moći, Kodra predstavlja tri stupnja u razvoju centra Tirane: fašistički, socijalistički i postsocijalistički. Time autor postavlja pitanje koji se od ta tri režima, i posljedično tomu njihovi urbanistički planovi, mogu u strogom smislu smatrati modernističkima.

Na kraju Owen Hatherley predstavlja problematični i heterogeni odnos današnje Velike Britanije prema njezinoj revolucionarnoj povijesti u tekstu *Our Monuments to Glorious Defeat: Socialist Memorial Art In Britain*. Hatherley obrće paradigmu slavne pobjede koja se često koristi za interpretaciju spomenika u socijalističkim zemljama te radije pristupa revolucionarnim spomenicima Britanije iz perspektive povijesnog neuspjeha.

Iako nadilazi članke koji nisu samo heterogeni po temama nego i po pristupima, ovaj tematski blok u cjelini kultivira transdisciplinarnost. S jedne strane, taj transdisciplinarni pristup proizlazi iz same teme: bilo kakva utemeljena analiza socijalizma trebala bi barem minimalno usvojiti kritičko gledište i preispitati ideološke granice svoje discipline. S druge strane, barem što se tiče humanističkih i društvenih znanosti, urednicama ovog broja doimalo se anakronim inzistirati na strogim disciplinarnim ograničenjima u razdoblju kada discipline više nemaju “pravo” nad odabranim temama, konceptima i metodološkim principima. U konačnici, a možda i najvažnije, preostaje pitanje: kakva je ideološka uloga znanstvenika, akademska objektivnost u reinterpetacijama (i revizijama) socijalizma? Nadamo se da će ovaj broj produbiti naše uvide u takve procese te nam dati neke moguće odgovore ne samo za to kako se nositi s našom socijalističkom prošlošću nego i kako razumjeti našu političku sadašnjicu.

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)